

Grunnbok for tradere

en e-bok utgitt av

DAYTRADER.NO

Revidert utgave: 19.1.17

Advarsel om risiko og ansvarsfraskrivelse

Enhver bruk av opplysninger i denne e-boken, eksempelvis konkrete investeringer eller handler som følge av innholdet i e-boken, er på egen risiko. Daytrader.no kan ikke gjøres ansvarlig for de resultater som kan være forårsaket av at en leser eller bruker på forskjellig måte anvender den informasjonen som presenteres her. Daytrader.no er dermed på ingen måte ansvarlig hvis innhold som presenteres i e-boken, direkte eller indirekte, medfører skade eller tap, tapt fortjeneste eller inntekt for brukeren eller enhver annen person som er kjent med innholdet i e-boken. E-bokens lesere oppfordres til å selvstendig analysere og undersøke materialet i e-boken på en kritisk måte, samt eventuelt søke rådgivning dersom man ikke forstår risikoen tilknyttet gearede produkter.

Trading på verdipapirmarkeder innebærer alltid en risiko. Verdi og avkastning kan økes eller reduseres, og man kan tape den investerte kapital. Anvendes gearede produktet er risikoen for tap, jf. Nedenfor, enda høyere. Tidligere avkastning og resultater er heller ikke en garanti for fremtidige resultater.

Denne e-boken omhandler trading med gearede finansielle produkter, som reelt betyr at man låner penger til sine investeringer. Gearingelementet gjør at denne formen for handel ikke er egnet for enhver. På noen handelsplattformer kan du risikere å tape flere penger enn du har satt inn på din konto. Du oppfordres til å søke særskilt rådgivning hos en bank, eller annen aktør med godkjennelse fra Finanstilsynet, til å yte investeringsrådgivning om hvorvidt gearede produkter er egnet for deg.

Du bør aldri handle for penger du ikke har råd til å tape, og du bør sette deg grundig inn i de risikoer som er forbundet med å handle med gearede produkter.

© Daytrader.no

[Daytrader.no](https://daytrader.no) har opphavsretten til denne guiden, men du er velkommen til å dele den med andre, så lenge kildehenvisning er tydelig.

Innholdsfortegnelse

1 Introduksjon til trading	4
1.1 Noen gode råd	5
1.2 Teknisk analyse fremfor fundamental analyse	5
1.3 Slik kommer du i gang	6
1.4 Slik handler man på handelsplattformene	7
1.5 Hva kan man handle?	8
2 Teknisk analyse	11
2.1 Glidende gjennomsnitt	11
2.2 Trend following	13
2.3 Trendkanaler	14
2.4 Brudd på trendkanaler	15
2.5 Kiler	16
2.6 Støtte og motstand	16
2.7 Fibonaccitall og –nivåer	17
2.8 Runde tall	18
2.9 Dobbelttopper og dobbeltbunner	19
2.10 Indikatorer	19
2.10.1 Den stokastiske oscillator	20
2.10.2 MACD	21
2.10.3 RSI	22
2.11 Forskjellige typer grafer	23
3 Mer om trading	27
3.1 Risikostyring	27
3.1.1 Risikostyring for hele eksponeringen	27
3.1.2 Risikostyring i den enkelte handel	28
3.2 Aksepter tapene, og la gevinstene løpe	28
3.3 Forskjellige typer markeder	30
3.4 Psykologi i trading	31
3.5 Veien mot å bli en profesjonell trader	33

1 Introduksjon til trading

Denne e-boken er en grunnbok i hvordan du kommer i gang med å handle, og den inneholder dessuten en grunnleggende beskrivelse av teknisk analyse. Hvis du leser hele e-boken, inklusiv de foregående risikoadvarselen, vil du få en bedre forståelse for ditt arbeid med trading og de risikoer det innebærer.

Drømmen om å bli daytrader blir for mange forbundet med et liv på første klasse – røde Ferrarier, dyre cocktails og eksotiske reiser. Det de færreste tenker over er at veien til suksess ikke alltid er en rett strekning preget av suksess. Det ligger ofte hardt arbeid bak å bli en suksessfull trader, da det er et fag som skal tas seriøst på linje med alle andre fag.

Daytrading har de seneste årene blitt mer og mer populært i Norge, og man hører stadig vekk om tradere som tjener like mye på ett år, som mange gjør i løpet av et helt liv. Imidlertid ligger det mye læring, hardt arbeid og mye tid bak det å bli en suksessrik daytrader. Den potensielle oppsiden kan imidlertid være meget stor. Dette er "robotdödaren" Svend Egil Larsen et godt eksempel på, der han kombinerer en heltidsjobb som daytrader med livet som familiefar. Han mener også at de beste traderne ikke er de som er de mest emosjonelle, noe vi også kommer tilbake til senere i denne e-boken. Videre kan vi nevne Andreas Wold Hofstad med startkapital på 50.000 kroner, som endte med å tjene 1 million kroner hjemme fra gutterommet.

Den danske traderen Tom Hougaard var med i programmet Millionærklubben på Radio24syv, der han konkurrerte med andre aksjehandlere og tradere om hvem som klarte seg best. Hougaard startet konkurransen med 250.000 danske kroner på kontoen. Da året var omme hadde han 40-doblet pengene sine til 10 millioner danske kroner.

Hvis noen var i tvil, slår vi her fast at daytrading kan være en inntektskilde litt ut over det vanlig. På samme tid kan man kanskje også få inntrykk av at det er et enkelt og ukomplisert levebrød, og en rask vei til rikdom.

Dette er ikke alltid tilfellet, og dette skyldes selvfølgelig at daytrading krever mye arbeid og en iherdig innsats, på samme måte som alle andre områder i livet man gjerne vil mestre. Drømmen om raske penger er stor, og historiene om Svend Egil Larsen, Tom Hougaard og andre daytradere viser at mulighetene finnes. For å lykkes kreves det at

- Jeg har gått på noen smeller opp gjennom

Svend Egil Larsen har «drept en robot» og fått internasjonal oppmerksom som daytrader. - De beste traderne er de som ikke er så emosjonelle, sier han.

SJEKKER KURSENE: Svend Egil Larsen ser på aksjekursene før børsåpning.

FOTO: SIGNE CHRISTINE URDAL

Daytraderen Svend Egil Larsen under et intervju med E24.no 25.1.2014.

Analyser ▾ Indblik ▾ Kommentarer ▾ Anmeldelser ▾ Deadline ▾ Redaktionen anbefaler ▾ Gæste artikler ▾ Mere ▾

»Hvis det er en suite til 22.000 kr., jeg vil have, så er det fandeme den, jeg vil have«

■ ERHVERV 18.01.2015 kl. 07:30

Indiske guruer, en tabt forskudsarv og et bibliotek fyldt med håndskrevne noter har været med til at bane Tom Hougaards snoede vej til succes. Drevet af frihedstrang tjente han forrige år 10 mio. kr. på børsen.

AF NICOLAI BANG

Daytraderen Tom Hougaard i Jyllands-Posten, 18. jan. 2015 i sin suite på Marriott Hotel i København

man er klar for å legge ned mye innsatts og tid, og ikke bare forvente at millionene kommer rullende inn av seg selv. Før du går i gang er det derfor smart å lese denne boken grundig.

Teamet bak Daytrader.no har jobbet med daytrading i flere år. Vi har studert og handlet på markedene, og intervjuet de beste traderne i Danmark. I denne e-boken gir vi deg den komprimerte versjonen av hva som skal til for å få suksess som daytrader. Du får blant annet innsikt i hvordan man kan analysere markedene og hvordan du helt konkret kommer i gang. Dette supplerer vi med en mengde gode råd, som vil bidra til at du ikke begår de samme feilene andre har gjort før deg.

Vi gir deg innsikt i noen av de mekanismene, teknikkene og indikatorene de førende daytraderne bruker for å nå sine resultater.

Daytrader.no har opphavsretten til denne guiden.

1.1 Noen gode råd

Før du kaster deg ut i daytrading, er det flere ting du bør være bevisst om. Først og fremst er det viktig at du ikke investerer penger du ikke har råd til å tape. For med muligheten for gevinst følger naturligvis også risikoen for tap. Det betyr ikke at man skal begynne sitt tradingeventyr med en forventning om å tape pengene sine, men det er viktig å ikke være redd for tap når man trader. Hvis man er det, vil det kunne ha en negativ effekt på beslutningene man tar underveis.

Deretter er det viktig at man er engasjert i prosjektet og er klar til å bruke noen timer, dager og uker på å tilegne seg så mye kunnskap som mulig om emnet. Denne boken kan være en god begynnelse på din tradingkarriere, men enhver dyktig trader vet at man hele tiden er nødt til å lære nye ting, og fortsette med å analysere markedene for å forstå hvordan de endrer seg over tid. Denne prosessen stopper aldri. Vi i daytrader.no vil løpende publisere som kan gi idéer til hvordan du kan ta steg videre som trader, og utdanne deg til å forstå markedene bedre.

Daytrader-drømmen om et liv i sus og dus lever i beste velgående i mediene. Her et bilde fra Hollywood-filmen "The Wolf of Wall Street", om spekulanten Jordan Belfort.

1.2 Teknisk analyse fremfor fundamental analyse

Mange oppfatter handel med verdipapirer som en disiplin der det dreier seg om å tolke verdenssituasjonen og plassere sine handler ut fra en dyp økonomisk analyse av de underliggende økonomiske faktorer. Kanskje du har hørt fra bestefaren din at solenergi er på vei frem, og at det derfor er på tide å kjøpe Scatec Solar-aksjer. Eller kanskje forteller mannen bak ferskvaredisken deg at kineserne og inderne kjøper mer gull, og at prisen derfor vil stige.

Den kjente spekulanten Jesse Livermore sa en gang at når taxisjåføren din anbefaler deg en aksje, så er det på tide å selge den! På samme måte bør man også være skeptisk overfor tips og rykter – og i alle fall være veldig forsiktig med å bruke det som grunnlag for en handel. Hvis kineserne og inderne har begynt å kjøpe mer gull, så er det et faktum. Dette har for lengst blitt regnet inn i prisen av profesjonelle investorer. Så, med mindre man besitter en helt unik viten eller en særlig evne til å analysere gullmarkedet, bør man ikke basere sine handler på slike historier.

Heldigvis trenger man ikke ha en doktorgrad i økonomi for å daytrade. I disse kortsiktige handlene er det ofte noen helt andre faktorer som spiller inn. En daytrader er ofte inne i markedet i kun 5-15 minutter, noen ganger helt ned til 10-20 sekunder, og når man ser på disse raske bevegelsene er det sjeldent de langsiktige økonomiske faktorer som spiller inn. Derfor setter de fleste daytradere deres tillit til en disiplin som kalles teknisk analyse. Dette er en form for analyse av grafer som gir en bedre forståelse av markedets utvikling. Vi kommer tilbake til teknisk analyse senere i denne e-boken.

Mange mennesker tror at daytradere – og for så vidt aksjehandlere – kun tjener penger når markedet går opp. Men det er langt fra sannheten. På alle profesjonelle plattformer er det mulig å både "kjøpe" og "selge" markedet - altså å satse på at markedet går opp eller ned. Det betyr at man kan tjene penger uansett hvilken vei markedet går. For en daytrader er det verst hvis markedet går sidelengs, for det er det eneste tidspunktet hvor det er vanskelig å tjene penger.

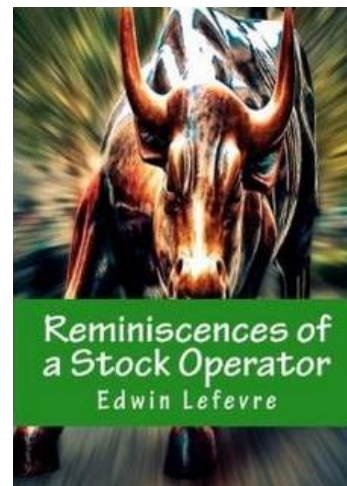
I tillegg til daytradere finnes det også såkalte swingtradere. Det er tradere som har en noe lenger horisont, og gjerne holder deres posisjoner over flere dager.

1.3 Slik kommer du i gang

Hvis du for alvor ønsker å daytrade, er det vanskelig å holde seg unna handelsplattformer som tilbyr marginbasert handel med gearing. Hvis du er i tvil om hva dette betyr, bør du lese ansvarsfraskrivelsen i begynnelsen av e-boken først. Marginbasert handel med gearing tilbys i utgangspunktet ikke i vanlige banker. Her fokuseres det som regel på vanlige aksjer og bankenes egne investeringsfond. En annen årsak er at handel med gearede produkter ikke egner seg for alle. Derfor kan det ikke understrekes nok at man skal sørge for å sette seg godt inn i dette, før man eventuelt begynner sin tradingkarriere med gearede produkter.

Du skal blant annet være oppmerksom på at du på noen handelsplattformer kan risikere mer enn det man har inntående på handelskontoen. Med andre ord, man tar på seg for stor eksponering i forhold til sin egenkapital. Dette er som følge av den innebygde gearingen de finansielle produktene inneholder. Du kan lese mer om [risikostyring i avsnitt 3.1](#).

Når dette er sagt er det enkelt å komme i gang med daytrading. På "[Daytrader.no – Velg Handelsplattform](#)" har vi testet og utarbeidet grundige anmeldelser av flere handelsplattformer. Det er veldig individuelt hvilken som passer best for den enkelte. Noen tradere legger for eksempel vekt på at plattformen er enkel

Boken "Reminiscences of a Stock Operator" om traderen Jesse Livermore er en klassiker og anses som en viktig referanse av mange daytradere.

og lett tilgjengelig, men andre ønsker mer avanserte plattformer med gode analysemuligheter for nyheter og regnskaper, og ikke minst teknisk analyse av grafer. Andre ønsker størst mulig tilbud av produkter, lavest mulig spread, eller garanti for at man ikke kan tape mer enn innskuddet. Stort sett alle handelsplattformer tilbyr mulighet til å opprette demokonto, der man med fiktive penger kan prøve strategier og handel på plattformen. Daytrader.no anbefaler at man alltid åpner en demokonto før man begynner å handle med ordentlige penger.

Ettersom det kan være nesten umulig å finne en handelsplattform som oppfyller alle ønsker og krav, kan det være en fordel å benytte seg av flere forskjellige plattformer, som på hver sin måte oppfyller ens krav. Da vil man også ha fordelen med at man kan nøye seg med å ha et mindre innestående på hver handelsplattform, som er under eller i nærheten av grensen man som privat investor er beskyttet av gjennom innskuddsgaranti og lignende.

Det bør merkes at de fleste handelsplattformer er basert i utlandet, og veldig mange av dem har autorisasjon som tilbyder av gearede produkter av finanstilsynene i enten England eller på Kypros. Når en handelsplattform først har fått autorisasjon i et EU/EØS-land, er det enkelt å tilby handelsplattformen i de øvrige EU/EØS-land ved hjelp av den EU-baserte finansielle lovgivningen med hjemlandskontroll. Det betyr at hvis handelsplattformen henvender seg til norske kunder, så er det ikke det norske finanstilsynet som kontrollerer tilbydereren, men derimot handelsplattformens hjemlands finanstilsyn.

1.4 Slik handler man på handelsplattformene

Det er viktig å forstå at de fleste produktene som omtales i denne e-boken og som tradere vanligvis handler, er basert på margin. Det betyr at man bruker gearing i forbindelse med sine investeringer, noe som er vesentlig å forstå på grunn av risikoelementet. Det mest populære produktet som handles er CFD. Dette står for Contract for Difference, eller på norsk - differansekontrakt. En CFD er et finansielt produkt som nøyaktig gjenspeiler de underliggende aktiver, som for eksempel kan være aksjer, indekser, råvarer, valutakryss med mer. En CFD inneholder en avtale mellom to parter om å avregne forskjellen mellom en avtalekurs og en fremtidig markedskurs. Det høres kanskje komplisert ut, men det er det egentlig ikke. Handelsplattformen fikser det praktiske, og som trader skal man bare trykke på "kjøp" eller "selg", avhengig om man ønsker å kjøpe eller selge markedet. Prisen for å handle CFD'er utgjøres vanligvis av "spreadet", og det vil si forskjellen mellom kjøps- og salgsprisen den enkelte handelsplattformen tilbyr.

På noen plattformer betaler man også kurtasje ved CFD-handel, men da handler man som regel de reelle kursene som handles på den børsen aksjene er notert på. På andre plattformer betaler man ikke kurtasje, men da kan spreadet til gjengjeld være litt høyere enn ved handel direkte på børsen aksjen er notert på. Når man ikke betaler kurtasje kan det lønne seg å kjøpe mindre posisjoner av gangen.

Forskjellen på å kjøpe en ordentlig aksje og en CFD-basert aksje består primært av likviditeten man stiller til rådighet som investor. Hvis du for eksempel kjøper 100 aksjer i Statoil til 160 kroner per aksje, skal man betale 16.000 kroner, som også er den eksponeringen man påtar seg. Hvis man heller kjøper 100 Statoil-aksjer som CFD, vil man påta seg samme eksponering, men man behøver bare å deponere en margin på for eksempel 5%, eller 800 kroner. Hvis man er mer langsiktig og beholder CFD'en over natten vil man måtte betale rente av beløpet man er eksponert for. Avhengig av hvilken plattform man velger vil rentekostnadene typisk være på mellom 2,5% og 4% p.a.

1.5 Hva kan man handle?

Handelsplattformen vi henviser til på "[Daytrader.no – Velg Handelsplattform](https://daytrader.no)" brukes av tradere over hele verden. Produkttilbudet varierer fra et par hundre, til tusenvis av produkter og markeder. Mange av plattformene er også oversatt til norsk, og det er ofte mulighet til å handle norske OBX-indeksen (Norway 25) og en del av de største norske aksjene.

På grunn av det store tilbudet av produkter vil det i starten være en god idé å begrense seg, og bli kjent med og fokusere på noen få produkter. Kanskje har du allerede dine favoritter. Hvis ikke får du nå en gjennomgang av de mest alminnelige markeder for daytradere i Danmark og Europa. I parentes har vi angitt hva de enkelt markeder kalles på handelsplattformene:

Gull (Gold): Kan handles døgnet rundt, men ikke i helgene. Gull er aktivt og i bevegelse det meste av døgnet, og i for nordmenn - og europeere - kan det fint handles fra morgenen, ved 08.00-09.00-tiden, og det er som regel en viss bevegelse i markedet om formiddagen. Mest aktivt er det imidlertid i perioden fra 13.00-17.00, da det er her de amerikanske traderne møter på jobb og starter å handle. Så hvis man skal handle gull i kun noen få timer om dagen, er dette det beste tidspunktet. Det roligste tidspunktet pleier å være mellom 22.00 og 00.00. Markedene tar seg opp igjen om natten norsk tid, når de asiatiske traderne starter på jobb.

Råolje (Crude/Brent, US Crude/WTI Brent): Kan handles døgnet rundt, men ikke i helgene. Oljemarkedet kan, på samme måte som gull, handles fra morgenen norsk tid, ved 08.00-09.00-tiden, og det er som regel en viss bevegelse i markedet om formiddagen. Likt som gull er det imidlertid mest aktivt i perioden 13.00-17.00.

En aksjeindeks måler utviklingen av et utvalgt antall aksjer, og DAX-indeksen dekker de 30 mest handlede aksjer på børsen i Frankfurt. Man kan også handle den norske indeksen, ofte kalt Norway 25, som dekker over de 25 mest likvide selskapene på Oslo Børs.

Den tyske DAX-indeksen (Germany30, Tyskland30): Den tyske DAX-indeksen handles primært mellom 09.00 og 17.30 norsk tid. Det er denne perioden det tyske aksjemarkedet er åpent. I prinsippet kan man også handle indeksen både før og etter stengetid, men dette vil vi som utgangspunkt ikke anbefale, da indeksen utelukkende er styrt av hva som skjer på andre markeder – primært det amerikanske markedet. DAX-indeksen er blant de mest populære markedene blant europeiske tradere. Årsaken til dette er at DAX-indeksen er den sterkeste og mest likvide i Europa, og at det ofte er stor volatilitet. En del tradere lar være med å handle de første 5 minuttene etter åpningen, hvor markedet av og til kan være kaotisk. Etter dette er DAX en god handelsmulighet fra 09.05-11.30, og igjen etter lunsj fra 12.30 og frem til stengning 17.30. Når det amerikanske markedet åpner klokken 15.30 pleier det å være ekstra mye aktivitet på DAX.

Den tyske DAX-indeksen er blant de mest aktive indeksene. Dette gjør den til en drøm for daytradere i Norge og Europa. Ovenfor ses et kanalbrud i DAX, som er et klassisk salgssignal.

FTSE 100 (FTSE): Den engelske FTSE 100-indeksen er DAX'ens roligere fetter. Den handles, som DAX, primært mens det engelske aksjemarkedet er åpent, altså mellom klokken 09.00 og 17.30. FTSE beveger seg ofte i de samme bølgene som DAX, men ofte med mindre utsving. Derfor kan den være et godt alternativ eller supplement til DAX, for dem som er mer rolig til sinns. Svingningene og gevinstpotensialet er til tider litt mindre, men det vil til gjengjeld også tapene være. FTSE har imidlertid vært hardt rammet av etterdønningene fra BEXIT i 2016, og den etterfølgende politiske uroen og et fallende pund har hatt stor betydning for utviklingen i indeksen.

S&P 500 (SP 500): S&P 500-indeksen er en amerikansk aksjeindeks basert på 500 store, amerikanske virksomheter. Den åpner klokken 15.30 sammen med det amerikanske aksjemarkedet, og det handles frem til klokken 22.00. S&P 500 kan i prinsippet også handles utenfor denne perioden, men her vil likviditeten være mindre. Derfor kan det som regel lønne seg å handle noe annet. Har man fulltidsjobb kan S&P 500, eller en av de andre amerikanske aksjeindekser, være en god løsning ettersom aktiviteten her er stor i de sene ettermiddags- og kveldstimer.

Dow Jones (Wall Street): Dow Jones er en indeks som består av de 30 største amerikanske virksomhetene. Det handles på samme tidspunktene som S&P 500 og bevegelsene i de to indekser er ofte meget like.

Russel-indeksen (US Russel): Russel-indeksen er den ville og litt uregjerlige indeksen blant de amerikanske indeksene. Den vil ofte følge de samme svingningene som de andre amerikanske indeksene, men utsvingene er ofte større. Den er derfor best til de traderne som har litt temperament, kan takle presset under svingningene, og som kan tøyse indeksens villskap.

Valutakryss (Forex, FX): Mange daytradere handler også såkalte valutakryss – også kalt forex. Her handler man to valutaer mot hverandre. De to mest populære er EURUSD, som er Euro mot Amerikanske Dollar, eller GBPUSD, som er det Britisk Pund mot Amerikanske Dollar. Andre populære valutakryss er: USDCHF (Amerikanske Dollar mot Sveitserfranc), AUDUSD (Australiske Dollar mot Canadiske Dollar), USDJPY (Amerikanske Dollar mot Japanske Yen) og USDCAD (Amerikanske Dollar mot Canadiske Dollar). En av

fordelene med disse valutakryssene er at de kan handles døgnet rundt. Det finnes mange eksempler på norske tradere som handler USDJPY klokken 23.00 om kvelden, fordi det er da de har tid, samt at det begynner å bli aktivitet på de asiatiske markeder. Mange valutakryss har en tendens til å bevege seg litt mindre enn eksempelvis DAX og gull, og passer dermed bedre til tradere med et roligere temperament, og eventuelt til handler med litt lenger varighet.

Aksjer: På visse handelsplattformer er det også mulig å handle et antall av de mest likvide aksjene. Daytradere vil ofte ha fokus på de aksjene med mest aktivitet i løpet av dagen. Blant de amerikanske aksjene kan dette være aksjer som Google, Tesla, Amazon, Facebook eller Apple.

Tesla Motors har vært gjennom ville opp- og nedturer. De store svingingene og den høye volatiliteten gjør den til en opplagt aksje for day- og swingtradere.

For en norsk daytrader er det ikke uvanlig at primetime er mellom 9-11, hvor de europeiske markeder åpner, og så igjen fra 15.30 til 17.30 hvor det amerikanske markedet åpner. Mellom og etter disse periodene kan man handle noen av de andre markedene som er angitt ovenfor.

2 Teknisk analyse

Teknisk analyse er en form for analyse av finansmarkedene som har som formål å forutsi den kommende prisutviklingen i et bestemt marked. Man tar primært utgangspunkt i den historiske prisutviklingen, og noen ganger også volum, som vil si antallet av kjøps- og salgsordrer.

Som nevnt tidligere brukes teknisk analyse ofte som et supplement til – eller erstatning for – fundamental analyse, hvor det er de økonomiske faktorene som danner grunnlag for forutsigelsene.

Årsaken til at det kan gi mening å benytte teknisk analyse er at markedet allerede har vurdert alle grunnleggende økonomiske faktorer og tatt høyde for dem i kursen. Det gjelder både de rapporterte og de forventede nyheter, og deres markedspsykologiske påvirkning. Derfor bruker mange av de som benytter seg av fundamental analyse teknisk analyse for å "time" inngangen på markedet.

For dem som handler ut fra tekniske signaler kan det nærmest være nødvendig å se bort fra fundamental informasjon. De fundamentale opplysningene den enkelte investor får adgang til, er kun en brøkdel av hva markeder kjenner og handler ut fra. Derfor kan den begrensede kunnskapen ofte være mer til skade enn til nytte.

I praksis bruker de fleste daytradere teknisk analyse fremfor fundamental analyse.

Tilhengere av teknisk analyse har en grunnleggende oppfatning om at tradere kollektivt utviser, og gjentar, den samme atferden investorer før dem har hatt. For en teknisk analytiker er følelsene i markedet irrasjonelle, men de eksisterer. Siden deres atferd ofte gjentar seg i faste mønstre, mener analytikerne at gjenkjennelige og forutsigbare prismønstre kan utvikle seg på grafen. Hvis man kjenner igjen disse mønstrene, vil man etter deres oppfattelse ha en høyere sannsynlighet for suksess.

Teknisk analyse kan brukes på korte grafer, som f.eks. 1-10-minuttersgrafer, og lengere grafer, som f.eks. 1-timesgrafer, dagsgrafer eller ukesgrafer. Bruker man teknisk analyse på de korteste grafene (1-3 minutter) må man forvente en viss "støy". Det vil si at prisen på kort sikt kan være litt "villere" og vanskeligere å forutse, og man bør derfor benytte analysemetoden både på korte og lange grafer innen man tar sine beslutninger.

2.1 Glidende gjennomsnitt

Når man benytter teknisk analyse starter man ofte med å se hvilken trend et bestemt marked har. Dette gjøres for å danne seg et bilde av om markedet går opp, ned eller sidelengs over en lenger periode. Til dette kan man bruke glidende gjennomsnitt.

Hvis man bruker et 50 timers glidende gjennomsnitt, har man som daytrader et langt perspektiv. Ved å bruke det langsiktige glidende gjennomsnittet forsvinner de kortsiktige svingningene og man får et bilde av markedets overordnede bevegelser.

Et glidende gjennomsnitt på 50 timer vil si at man tar lukkekursen hver time de de siste 50 timer, legger tallene sammen, og deretter dividerer med 50. Dette gjøres hver time. Det glidende gjennomsnittet vil dermed, i et lenger perspektiv, gi inntrykk av om markedet er stigende eller fallende.

Heldigvis regner handelsplattformene ut dette automatisk for deg. Hos de fleste handelsplattformene kan man sette opp glidende gjennomsnitt ved hjelp av funksjonen "Simple Moving Average".

Noen daytradere og investorer bruker med fordel flere enn et glidende gjennomsnitt – et kort og et langt. Det korte glidende gjennomsnittet beveger seg raskere enn det lange, ettersom det tar utgangspunkt i færre datapunkter.

Hvis det korte glidende gjennomsnitt i en graf ligger under det lange glidende gjennomsnittet, men plutselig bryter gjennom nedenfra, oppstår det et såkalt "Golden Cross". Det ses ofte som et tegn på at markedet skal opp, og kan derfor være et kjøpssignal.

Det omvendte signalet oppstår når det korte glidende gjennomsnittet bryter gjennom det lange ovenfra. Dette kalles et "Death Cross", og oppfattes som et signal om at markedet skal ned.

Når det korte glidende gjennomsnittet, den røde linjen, krysser det lange glidende gjennomsnittet, den grønne linjen, oppstår det et såkalt "death cross" – et salgssignal.

Ovenfor ses et eksempel på et "death cross" i råoljen (crude oil), den 24. November 2014. Det korte glidende gjennomsnittet (rød linje), krysser det lange glidende gjennomsnittet (grønn linje) ovenfra. Dette kan sees som et salgssignal, og i timene etterpå falt oljeprisen markant. 4 dager senere endte det i en pris som var 12 dollar lavere enn da "Death Cross" oppstod. Daytradere kan tjene penger både når markedet går opp eller ned, og det er ganske sannsynlig at mange tradere så muligheten til å satse på at oljeprisen skulle ned på dette tidspunktet. Dette ga prisen et sterkt nedadgående moment.

Som trader er det ikke noen "magiske" verdier for glidende gjennomsnitt. Det er ingen som er de riktige å bruke for å få de korrekte signalene. Man bør prøve seg litt frem. Mange tradere bruker verdier som 20, 50 og 200 som grunnverdier for sine glidende gjennomsnitt. Det smarteste er å eksperimentere litt med dette selv, og se hvordan de passer inn hvis man kikker lenger tilbake på grafen – altså om verdiene vil gi noen kjøps- eller salgssignaler.

2.2 Trend following

Det er opp gjennom tidene blitt utviklet tusenvis av teknikker for hvordan man følger trender. Dette kalles "trend following". Vi vil nå gå gjennom noen av de teknikkene som kan brukes til å finne ut av hvordan man kan gå inn og følge en trend i et marked.

Når er trend beveger seg i en bestemt retning, vil den som regel ha noen utsving. I en trend som går oppover vil det ofte være mindre rykk nedover, og som trader er det her man har mulighet til å gå inn i markedet og få en god pris. Det samme gjør seg gjeldende når markedet er i en nedadgående trend. Her kan man bruke glidende gjennomsnitt for å finne et godt tidspunkt å gå inn i markedet på og satse på at markedet skal videre ned. Som trader har man nemlig mulighet til å "selge", eller "shorte", markedet. Det vil si at man satser på at det går ned. Vi kommer tilbake til hvordan man konkret gjør dette senere i boken.

I eksempelet nedenfor brukes tre glidende gjennomsnitt. Det er et langt glidende gjennomsnitt på 50 vist i rødt, og to korte glidende gjennomsnitt markert i sort og blått, på henholdsvis 10 og 20. Trenden er oppadgående, og vi skal forsøke å finne et godt sted å bli med i trenden. I noen perioder går prisen mye opp, og det handler om å ikke komme inn rett etter dette har skjedd. Man venter derfor til prisen går litt ned, og deretter er man klar til å kjøpe. En teknikk kan være å danne en likevektssone mellom de to korte glidende gjennomsnittene. Når prisen kommer inn i denne sonen, markert med gult i illustrasjonen, er trenden fortsatt oppadgående, men prisen har trukket seg litt tilbake. Dermed kan det være et godt tidspunkt for å kjøpe. Med andre ord, den gule sonen markerer en mulig kjøpszone i en oppadgående trend.

Grafen viser hvordan glidende gjennomsnitt kan danne en likevektssone. Denne kan brukes til å finne kjøpsmuligheter i en oppadgående trend, eller salgsmuligheter i en nedadgående trend. Kjøpsmuligheter oppstår når prisen kommer inn i den gule likevektssonen.

Denne teknikken gir mulighet til å kjøpe i en oppadgående trend fordi man finner et sted hvor prisen har trukket seg litt tilbake, der den gjør seg klar til neste rykk opp. Hvis man vil ha større sikkerhet i handlene sine, kan man eventuelt bekrefte utviklingen med en av de indikatorene som nevnes senere i e-boken.

Man skal også være oppmerksom på at det kan være forskjeller på retningen til den langsiktige og kortsiktige trenden. Ser man på en 1-dagsgraf, kan den langsiktige trenden på dagsnivå være oppadgående, men hvis man gjør den om til en 5-minutters- eller 1-minuttsgraf, så kan et være at den kortsiktige trenden er nedadgående. Derfor bør man gjøre det helt klart for seg selv hvilken tidshorisont man handler på, og plasserer sine handler etter dette.

Mange daytradere handler på relativt korte grafer, gjerne 1-10 minutter, men det betyr ikke at de ignorerer lengre tidsperspektiver. En god daytrader vet alltid hva trenden er, både på kort og lang sikt, og det vil gi et samlet bilde av hvordan prisen kan utvikle seg fremover i tid.

2.3 Trendkanaler

En annen metode som brukes i forbindelse evaluering av trender er trendkanaler. En oppadgående trend er definert ved at grafen viser høyere og høyere topper ved hver vending, samt høyere bunner ved hver vending. På samme måte er en nedadgående trend definert ved at man ser lavere topper og lavere bunner på grafen.

Grafen til høyre viser en oppadgående trend, hvor det skapes høyere topper og høyere bunner. Prisen "bouncer", eller spretter opp fra, bunnen av kanalen, og trenden fortsetter oppover.

Trendkanaler tegnes ved å binde sammen toppene med toppene, og bunnene med bunnene i en kanal. Skal man handle med trenden, kan man kjøpe seg inn der prisen treffer bunnen av kanalen. På denne måten følger man trenden og får en god inngangspris. Kanalen fungerer som et støttepunkt for prisen, og gir derfor gode muligheter for å bli med i den riktige retningen, samtidig som man gjør det på et fornuftig prisnivå.

Man ser av grafen at det vil være vanskelig å tjene penger på å handle mot trenden, ettersom rykkene oppover er mye kraftigere enn rykkene nedover.

Trendkanaler er et viktig verktøy for daytradere og andre investorer og kan være med på å gi en forståelse for hva slags marked man er i.

I en intakt trendkanal representerer bounces mot bunnen av kanalen kjøpsmuligheter. Dette er markert med grønne piler.

2.4 Brudd på trendkanaler

Trendkanaler kan også gi et bilde på om når en trend er over. Så lenge grafen viser høyere topper og bunner, og holder seg innenfor kanalen, kan man si at trenden er intakt.

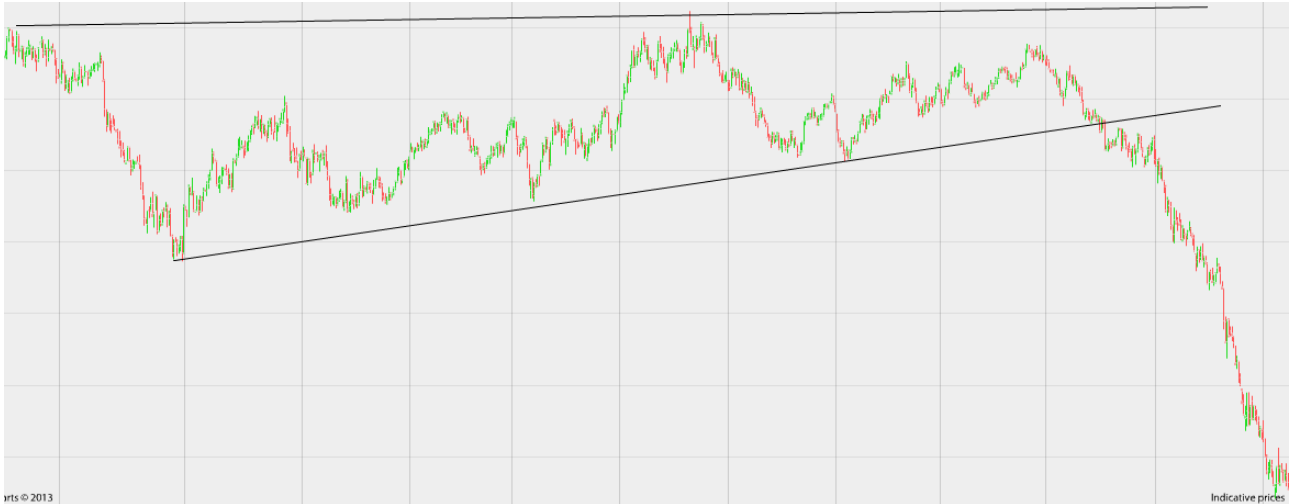
På et eller annet tidspunkt vil prisen bryte ned gjennom trendkanalen. Dette er et tegn på at stemningen i markedet har snudd, og at markedet vil skifte retning. Det er fullt mulig å handle på slike kanalbrudd, og noen daytradere gjør faktisk det. Nedenfor kan du se et eksempel på et kanalbrudd.

Eksempelet ovenfor viser den samme kanalen vi kikket på under avsnittet om trendkanaler. Den oppadgående trenden varte en stund, men på et tidspunkt brøt prisen trendkanalen. Dette kan oppfattes som et salgssignal, og er vanligvis et tegn på at prisen skal videre ned, noe man tydelig kan se i grafen ovenfor. Mange daytradere og investorer vil på dette tidspunktet gå inn i markedet med en forventning om at prisen skal ned.

2.5 Kiler

Noen ganger har kanalene litt andre former. Nedenfor ses et eksempel på dette. Her er toppene på mer eller mindre samme nivå, mens bunnene er stigende. Kanalen vil derfor få en slags kileform. Eksempelet nedenfor viser utviklingen i råolje fra 2012 til 2014, og frem til 2015.

Oljeprisen skapte en kileform i løpet av 2,5 år. Hele tiden støter den mot bunnen av kanalen. I midten av august 2014 bryter prisen bunnen av kanalen. Dette bruddet på kanalen, eller kilen i dette tilfellet, blir av mange tekniske analytikere oppfattet som et sterkt signal om at oljen har "gitt opp" ved at kjøperne i markedet ikke har nok kraft, og at markedet skal ned.

Dette er altså et salgssignal. I situasjonen ovenfor falt oljen som forventet ytterligere, og prisen gikk fra ca. 95 USD per fat til ca. 45 USD før den snudde. Altså en halvering av prisen.

Kiler brukes av daytradere på alle mulige tidshorisonter. Både veldig korte og lengere. Kiler kan fungere effektivt som kjøps- og salgssignaler, spesielt hvis de støttes opp av andre indikatorer.

2.6 Støtte og motstand

Støtte- og motstandsnivåer er et av de mest velfungerende konseptene innenfor teknisk analyse. Støtte- og motstandsnivåer er nivåer hvor prisen har en tendens til å stoppe, og noen ganger vende.

Nedenfor ses et eksempel på et støttenivå. Eksempelet er fra prisen på gull den 14. januar 2015, og prisnivået 1225,5 fungerte som et støttenivå, hvor det var vanskelig for prisen å bryte gjennom

Støttenivåer finnes over alt på alle grafer – både korte og lange. De kan derfor representere kjøpsmuligheter i situasjoner hvor det kan være vanskelig å finne riktig inngang til markedet. Siden det er mange tradere som ser på, og benytter seg av, de samme nivåene kan støttenivåer ofte virke selvforsterkende. Du skal imidlertid ha i bakhodet at støttenivåer sjeldent er ensbetydende med tidspunkter å kjøpe seg inn på. Støttenivåer bør optimalt sett kombineres med andre indikatorer slik at man oppnår en større sikkerhet i handlene sine.

Motstands nivåer fungerer på samme måte, bare med motsatt fortegn. Dette er nivåer hvor prisen har støtt mot flere ganger uten å være i stand til å bryte gjennom. Hvis man ønsker å kjøpe seg inn i et marked skal man være oppmerksom på at motstands nivåer fungerer som et slags "tak" for prisen. Prisen støter mot dette "taket", og derfor kan det være med på å gjøre det mindre sannsynlig at man avslutter handelen med suksess.

2.7 Fibonacci tall og –nivåer

Såkalte Fibonacci-retracements er et av de mest populære, og omdiskuterte, verktøyene til en teknisk analytiker. Fibonacci-retracements baserer seg på Fibonacci-tallene identifisert av Leonardo Fibonacci i det 13. århundret. Tallene er en uendelig tallrekke som starter slik: 0, 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55, 89, 144 og så videre. Hvert tall i sekvensen er summen av de to foregående tallene.

Man finner Fibonacci-tallene mange steder i naturen. Både i rene form, og som gjenspeiling av tallenes innbyrdes relasjoner. Det mest kjente Fibonacci-forholdet er 61,8%. Dette refereres også til som "det gyldne snitt". Dette finner man ved å dividere et hvilket som helst tall i tallrekken med tallet som kommer etterpå. For eksempel er $55/89 = 0,6178 = 61,8\%$. Andre viktige Fibonacci-forhold er 23,6%, 38,2%, 50% og 100%.

I teknisk analyse brukes Fibonacci ved å ta utgangspunkt i det høyeste og det laveste punktet i en prisutvikling, for deretter å regne ut f.eks. 61,8% av avstanden mellom de to punktene. Når dette, og eventuelt andre Fibonacci-nivåer er definert, tegner man horisontale linjer over grafen som kan brukes til å vise mulige støtte- og motstands nivåer.

Her ses en klassisk Fibonacci-retracement i prisen på gull. Den 3. Februar 2015 dropper gullprisen ned 30 dollar, for deretter å jobbe seg opp igjen. Prisen henter inn 61,8% av det tapte, og fortsetter deretter ned igjen. Slike situasjoner oppstår ofte i likvide markeder som gull og olje, men skal også bekreftes av andre indikatorer.

Hvorfor disse nivåene skal ha betydning for prisen på finansmarkedene kan være vanskelig å forstå. Hvis man følger markedene daglig er det imidlertid ingen tvil om at de har betydning. En av grunnene til dette er at veldig mange tradere og investorer ser nettopp på disse nivåene og de bruker nivåene i sine analyser. Derfor får nivåene en slags selvforsterkende effekt som mulige vendepunkter på en graf. En "retracement" er når prisen "trekker seg tilbake". Et eksempel på dette er når prisen på for eksempel gull har falt kraftig, vil det være en tendens til at prisen trekker seg litt opp mot der den kom fra. Deretter vil den ofte gå videre ned. De vanligste nivåene man ser på her er 61,8% og 50%. Hvis trenden er veldig sterk er også nivået 38,2% et mulig vendepunkt.

Selv om Fibonaccitall og –forhold ofte kan brukes i analyse av prisutviklingen, er det viktig å nevne at de ikke kan stå alene og bør benyttes sammen med andre elementer i teknisk analyse. Eksempler kan være trendkanaler eller noen av de indikatorene som nevnes senere i boken.

2.8 Runde tall

Runde tall er et annet typisk støtte- og motstandsnivå for prisen. Flere markeder opplever vanskeligheter med å gå forbi bestemte "runde" prisnivåer – f.eks. 50 dollar for olje. Det kan nesten virke som de runde tallene har en magnetisk tiltrekning på prisen. Mange uerfarne tradere har en tendens til å selge eller kjøpe når prisen kommer til et rundt tall, fordi de mener nivået er en fair vurdering av hva prisen bør være.

Flere store investorer og investeringsbanker legger ofte deres ordre helt i nærheten av disse nivåene, f.eks. 50,04 dollar. Siden såpass mange ordre er plassert rundt samme nivå, vil de runde tallene "suge" prisen til seg. Derfor kreves det ofte et stort antall ordrer for å absorbere dette, og dermed er det skapt et motstand- eller støttenivå.

2.9 Dobbelttopper og dobbeltbunner

Dobbeltbunner og –topper er et annet velkjent mønster for tekniske analytikere. Formasjonene oppstår ofte i finansmarkedene, og gjerne i slutten av en trend. Derfor kan mønsteret være med på å signalisere at en trend er slutt. Dobbelttopper former seg som en stor "M", og dobbeltbunner som en stor "W".

I **eksempelet ovenfor** ses en dobbeltbunn, og denne oppstår noen ganger i slutten av en nedadgående trend. Formasjonen er et klart tegn på at selgerne begynner å miste interessen, og at kjøperne tar over. Når bunn nummer to er bekreftet (markert med grønn pil) og prisen er på vei opp, kan man se på dette som et tegn på at prisen skal ytterligere oppover. I eksempelet ser man at dobbeltbunner ofte antar en form som en "W". Handel begynner i W'en andre ben så snart bevegelsen er bekreftet.

Dobbelttopper følger samme mønster som dobbeltbunnen i eksempelet ovenfor, men med motsatt fortegn. Begge mønstrene kan brukes om et tegn på at en trend er slutt og skal vende. Det er imidlertid viktig å legge vekt på at man ikke skal handle på dobbeltbunner og –topper alene, men kombinere de med andre elementer og indikatorer innenfor teknisk analyse.

2.10 Indikatorer

Indikatorer er beregninger basert på prisutvikling og volum. De brukes til å måle elementer som pengestrøm, trender, volatilitet og moment. Indikatorer brukes som et supplement til den egentlige prisutviklingen, bekrefte utviklingen og kvaliteten av mønstrene på grafen, og forme kjøps- og salgssignaler. Indikatorer brukes som regel ikke alene, men skal ses i sammenheng med prisutvikling, mønstre på grafen, og andre indikatorer.

I dette kapittelet vil vi gjennomgå tre av de mest brukte indikatorene: **Den stokastiske oscillator, MACD og RSI**. Indikatorene finnes som regel som en del av grafpakken man bruker på de aller fleste handelsplattformene, og hentes frem ved et par enkle klikk, sammen med mange andre indikatorer i nærheten av kursgrafene på handelsplattformen du benytter. Vi anbefaler at man bruker standardverdiene for de enkelte indikatorer, og ikke endre på tallene når du legger inn en indikator på grafen. Du behøver heller ikke kunne beregne indikatorene, da dette er noe handelsplattformen gjør for deg.

Matematikken bak indikatorene kan noen ganger være vanskelig å forstå. Vi skal derfor forsøke å presentere indikatorene på en enkel og forståelig måte. Vi vil også tilføye at man fint kan handle med bakgrunn i indikatorene uten at man nødvendigvis kjenner til matematikken bak dem, så lenge man har en idé om hva deres bevegelser signaliserer og hvordan man skal tolke dem.

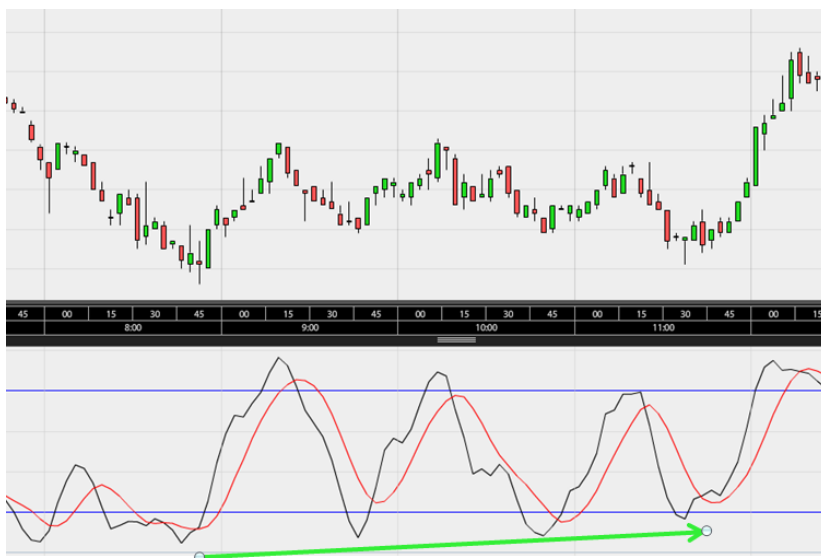
2.10.1 Den stokastiske oscillator

Til tross for et litt kryptisk navn er den stokastiske oscillatoren en av de mest anerkjente indikatorene for å vurdere moment innenfor teknisk analyse. Ideen bak indikatoren er at prisen i hver periode bør, i en uptrend, lukke i nærheten av det høyeste punktet prisen beveger seg innenfor. Dette signaliserer at markedet har en tendens til å fortsette oppover. I nedadgående trender bør prisen lukke i nærheten av bunnen av området prisen beveger seg i.

Den stokastiske oscillator beveger seg i et område mellom 0 og 100, og inneholder normalt 2 linjer. Den første linjen %K og er grunnelementet i indikatoren. %K regnes ut på følgende måte:

%K = $100 (C - L14) / (H14 - L14)$, hvor **C** er siste lukkepris, **L14** er den laveste av de siste 14 handelsperiodene, og **H14** er den høyeste i samme periode. Den andre linjen, %D, er et glidende gjennomsnitt av %K. Denne linjen anses som den viktigste av de to linjene, og som den av linjene som gir best signaler. Man kan benytte andre verdier enn 14, og hvis den stokastiske oscillatoren bruker de siste 6 handelsperiodene i beregningen, vil det si at på en 1-timesgraf vil man bruke verdiene for de siste 6 timene til beregningen.

Indikatoren kan brukes på mange forskjellige måter. Den vanligste er å se på om den divergerer i forhold til prisen. Se eksemplet nedenfor.

Her ser man en bunn i prisen rundt klokken 08.45, og prisen nærmer seg den samme bunnen rundt klokken 11.30. Den stokastiske oscillatoren skaper en høyere bunn, og dette kan oppfattes som et signal på at momentet er oppadgående, og dermed et kjøpsignal. De fleste tradere vil vente på at bunnformasjonen bekreftes, og deretter bli med på rykket oppover så snart bunnformasjonen har stabilisert seg.

2.10.2 MACD

Noen vil kanskje tenke på McDonalds når de hører om indikatoren MACD, men innenfor teknisk analyse er MACD noe helt annet. MACD står for Moving Average Coverage Divergence, og handler om glidende gjennomsnitt (moving average) og deres innbyrdes forhold.

MACD-indikatoren baserer seg på 3 tidsparametere, nemlig tidskonstanter for tre glidende gjennomsnitt. På en lang graf vil parameterne være målt i dager, men MACD kan også fint brukes på kortere grafer, f.eks. en 1-minuttsgraf. De mest vanlige verdiene er 12, 26 og 9 minutter. Dette er også standardverdiene i mange handelsplattformer, og det er i utgangspunktet ingen grunn til å endre på dette.

Det er selvfølgelig mulig å benytte andre verdier for MACD, men det kan argumenteres for at det er en god idé å holde seg til standardverdiene som brukes av de fleste tradere. Det er fordi deres kjøps- og salgsbeslutninger er basert på de verdiene og skyver prisen ytterligere i den "riktige" retningen.

På en 1-minuttsgraf regnes MACD ut ved å trekke et 26-minutters glidende gjennomsnitt fra et 12-minutters glidende gjennomsnitt. Deretter tilføyer man et 9-minutters glidende gjennomsnitt som kalles "signallinjen". Når signallinjen krysser den andre linjen kan dette oppfattes som et kjøps- eller salgssignal.

MACD bygger på faktumet om at et hurtig glidende gjennomsnitt reagerer hurtigere enn et langsomt glidende gjennomsnitt. Ved å sammenligne de glidende gjennomsnittene kan MACD indikere trendvendinger i et marked. Indikatoren svinger mellom 1 og -1, og med 0 som middelverdien.

Her er et eksempel på hvordan MACD-indikatoren kan generere kjøps- og salgssignaler. Øverst ses prisen og under ses MACD. Når den sorte MACD-linjen krysser den røde signallinjen, skapes kjøps- og salgssignaler.

MACD brukes primært på 3 måter:

1. **Når MACD-linjen krysser signallinjen nedenfra** oppfattes det som et signal på at markedet skal opp. Hvis MACD krysser signallinjen ovenfra vil det være et signal om at markedet skal ned. I diagrammet ovenfor ser man et candlestick-chart, og er en 3-minuttersgraf som viser utviklingen i gullprisen formiddagen den 28. januar 2015. Under den ser man MACD som en sort linje, og signallinjen som en rød linje. De grønne sirklene markerer tidspunktene hvor MACD krysser signallinjen. Når MACD krysser signallinjen nedenfra er dette et tegn på at markedet har et oppadgående moment, og som det kan ses beveger prisen seg kraftig opp den neste timen. Omtrent en time senere krysser MACD signallinjen igjen, men denne gangen ovenfra. Dette signaliserer et nedadgående moment. Mange tradere venter på at krysset bekreftes før de handler, slik at de unngår å komme for tidlig inn i markedet og muligens et feil rykk.
2. **Noen tradere ser det også** som et signal når MACD beveger seg over eller under 0-linjen. Dette gir en indikasjon på hvordan det korte glidende gjennomsnitt relaterer seg til det lange. Når MACD er over 0 er det korte glidende gjennomsnittet over det lange, noe som er et signal om et oppadgående moment. Det motsatte tilfellet er når MACD er under 0. I eksempelet ovenfor kan man se at MACD krysser 0-linjen like etter at MACD krysset signallinjen. I dette tilfelle ville det fortsatt ha fungert som et kjøpssignal, men man ville kommet litt senere inn i markedet enn hvis man kun hadde brukt krysset mellom MACD og signallinjen som signal.
3. **Man kan også bruke MACD** på samme måte som den stokastiske oscillator. Det vil si at man ser på om når MACD beveger seg forskjellig fra prisen, og det fungerer på samme måte som i eksempelet med den stokastiske oscillator. Hvis man for eksempel ser at det er en dobbeltbunn i prisen, mens MACD har en stigende bunn, så viser det at momentet er oppadgående. Det kan tolkes som et kjøpssignal.

2.10.3 RSI

Relative Strenght Index (RSI) er enda en momentindikator. RSI sammenligner størrelsen av de siste gevinster med de største tapene i løpet av en periode. RSI brukes som regel til å vurdere om et marked er overkjøpt eller oversolgt. Man regner ut RSI på en dagsgraf på følgende måte:

$$RSI = 100 - \frac{100}{1 + RS^*}$$

$$\text{hvor } RS = \frac{\text{Gjennomsnittet av } X \text{ antall positive dager}}{\text{Gjennomsnittet av } X \text{ antall negative dager}}$$

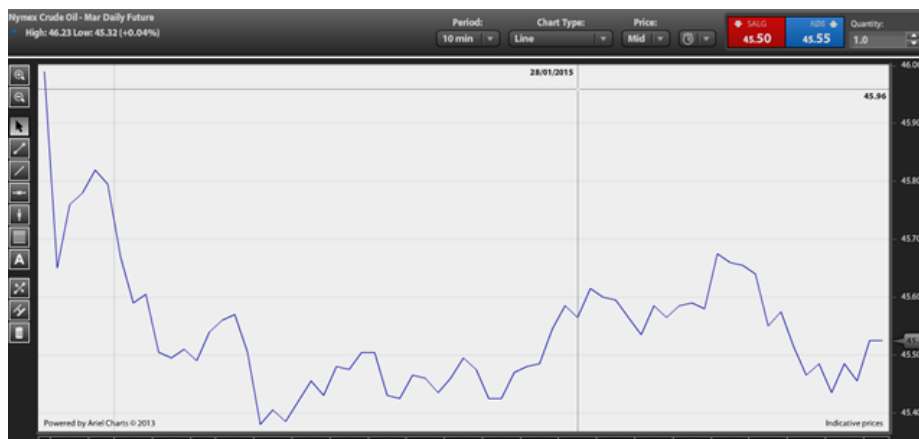
Som man kan se på grafen ovenfor, ligger RSI mellom 0 og 100. Noen anser markedet som overkjøpt dersom RSI kommer opp i rundt 80. Det betyr at markedet kan ha kommet litt for høyt opp, og sannsynligheten for at markedet vil trekke seg tilbake er økt. Markedet er underkjøpt hvis RSI ligger under ca. 20. Det kan indikere at markedet kan være undervurdert og at en stigning kan være forestående.

Hvis man bruker RSI som trader skal man være oppmerksom på at store stigninger og fall i prisen kan påvirke RSI og skape falske salgs- og kjøpssignaler. Derfor er det best å bruke RSI som et supplement til andre indikatorer eller andre elementer i teknisk analyse, og man bør ikke handle etter RSI uten å se på andre faktorer også.

2.11 Forskjellige typer grafer

Profesjonelle investorer og tradere bruker flere forskjellige typer grafer når de handler. Hvilken man bruker avhenger av hva slags informasjon man vil ha tilgjengelig i grafen. Den vanligste er "line chart", eller linjediagram. Linjediagrammet er den enkleste grafen, ettersom den kun angir lukkeprisen i en gitt tidsperiode. I en graf på dagsnivå vil linjens datapunkter bygges opp av lukkeprisen på en gitt dag. Linjediagrammet gir ikke noe visuelt bilde av hvordan prisen har beveget seg innenfor en gitt dag. Dette være seg åpningsprisen og det laveste og høyeste punktet i løpet av dagen.

Mange mener imidlertid at lukkeprisen er den viktigste informasjonen for å analysere et marked, og ikke dagens høyeste og laveste punkter. Derfor er lukkeprisen den eneste verdien som brukes i linjediagram.

Linjediagram som viser utviklingen i prisen på råolje 28. januar 2015.

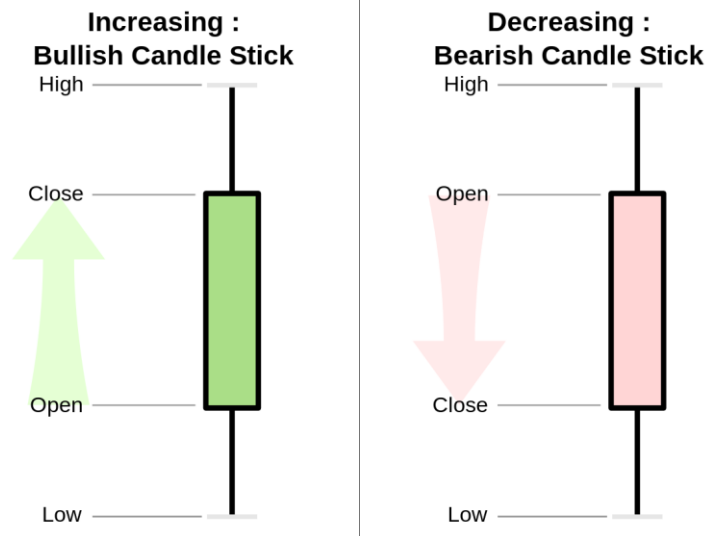
Mange tradere benytter seg av en litt mer avansert graf. Denne kalles en candlestickgraf, eller bare candlegraf. Grafen er oppkalt etter de enkelte søylene, som kalles "candles".

Candlestickgrafen inneholder mer informasjon enn linjediagrammet, og dermed et mer detaljert bilde av hva prisen foretar seg innenfor en enkelt tidsperiode. Under kan man se et eksempel på den samme oljegrafen som ovenfor, men omgjort til candlestickformat.

Det kan ta litt tid å venne seg til candlestickgrafer, men når man først har gjort det, har man et bedre bilde av hvordan prisen faktisk har utviklet seg. Grafen ovenfor er, som den forrige grafen, en 10-minuttersgraf som viser hvordan prisen på råolje utviklet seg den 28. januar 2015. I motsetning til den forrige grafen, som kun baserte seg på lukkeprisen, kan man også se her hva prisen gjorde innenfor disse 10-minuttersintervallene.

Candlestickgrafen har en tynn loddrett linje som viser hvilken "price range" prisen beveger seg innenfor i et bestemt 10-minutters intervall. Ut over dette suppleres grafen med en tykkere "bar", enten grønn eller rød, som illustrerer forskjellen mellom åpnings- og lukkeprisen. Hvis "baren" er grønn var lukkeprisen høyere enn åpningsprisen, og markedet beveger seg opp. Hvis "baren" er rød, så var lukkeprisen lavere enn åpningsprisen, og markedet har en nedadgående retning.

Ovenfor ses to eksempler på hvordan candlestick-bars kan se ut. Den grønne til venstre signaliserer at lukkeprisen var høyere enn åpningsprisen innenfor en gitt periode. Den røde signaliserer at lukkeprisen var lavere enn åpningsprisen. De to halene opp og ned betyr at prisen har både vært høyere og lavere enn åpnings- og lukkeprisen i perioden.

Et grønt "candle" kalles "bullish candle" fordi prisen er oppadgående, mens et rødt "candle" kalles "bearish candle" fordi prisen er nedadgående.

Daytradere og investorer bruker de forskjellige typene av candles til å tolke prisen. Et eksempel er et såkalt "doji-candle". Dette er et candle som har haler i begge ender, men med ingen eller en meget liten "kropp". Den ligner mest på et kors. Nedenunder er det et eksempel på et "doji-candle":

En doji oppfattes av tradere som et tegn på at markedet kan stå foran en vending eller som et tegn på ubesluttsomhet.

Hvis man ser på det forrige eksempelet med råoljen den 28. januar 2015, så vil man se at det oppstår dojier på 10-minuttersgrafen i forbindelse med at markedet vender.

Kvelden før beveget markedet seg ned, men klokken 02.20 oppstår det en doji på 10-minuttersgrafen, og deretter begynner markedet å bevege seg oppover. Den neste vendingen kom klokken 08.10, hvor man igjen kan se en doji og markedet begynner deretter å bevege seg nedover.

Det finnes flere andre typer candles som kan være med på å gi tradere en indikasjon på hvor markedet og prisen skal. Hvis man ser at grafen viser en eller flere lange, røde candles, er markedet på vei nedover med stor fart. Dette kan man se eksempel på rett før den første doji'en i eksempelet ovenfor. Her kan det være meget risikabelt å kjøpe seg inn i markedet, og det kan lønne seg å vente til markedet har konsolidert litt og indikert at det kan være klart for en vending. Det kan være farlig å kjøpe seg inn i et marked som beveger seg med stor fart. Den kjente amerikanske day- og swingtraderen Larry Pesavento, sammenligner denne situasjonen med å prøve og fange en fallende kniv. Det er bedre å vente på at det stopper, og at det for eksempel oppstår en doji.

Dyktige daytradere bruker ikke formen på candles, eller formasjoner av flere candles, som et signal som kan stå alene. De brukes heller som en indikasjon som kan være med på å understøtte en vurdering av hvor markedet skal. Candles kan for eksempel kombineres med andre elementer i teknisk analyse. Det være seg for eksempel støtte- og motstandsnivåer.

3 Mer om trading

3.1 Risikostyring

Risikostyring høres kanskje ikke ut som det mest spennende temaet, men det er til gjengjeld utrolig viktig for å få suksess som daytrader. Derfor vil vi skrive noen linjer om dette nedenfor.

På [Daytrader.no](https://daytrader.no) anbefaler vi at man opererer med lave innsatser/små kontrakter, frem til man har blitt fortrolig med hvordan handelsplattformen fungerer og hvordan man setter opp stop loss og limit (take profit). Når man har fått kontroll på dette kan man sakte geare litt opp, men det er vesentlig at man hele tiden sørger for å ikke ha for stor risiko i forhold til hva man har på konto.

Risikostyring foregår på flere nivåer. Det er både i forhold til hva man ønsker å risikere i hver enkelt handel som kan styres med stop loss/take profit, samt hva den samlede risikoen/eksponeringen utgjør.

3.1.1 Risikostyring for hele eksponeringen

Selv om CFD-handel med gearing på mange av handelsplattformene ser ut som de fungerer på samme måte som hvis man handler aksjer, er det som tidligere nevnt en vesentlig forskjell. Ved CFD-handel skal man kun deponere et lite beløp av eksponeringen (kurs*mengde) som margin (sikkerhet). Hvis man kjøper aksjer skal man derimot betale for hele eksponeringen.

I stedet for antall aksjer handler man ved CFD-handel i antall kontrakter, eller lots. Hver av disse har en nominell verdi, eller en "face value". Den samlede eksponeringen er dermed antall kontrakter ganget med verdien av hver enkelt kontrakt. Hvis man beholder de gearede kontraktene gjennom natten skal man i tillegg betale finansieringskostnader av det beløpet man er eksponert for.

Den tilhørende risikoen målt per kurspoeng tilsvarer alltid den valutaen kontrakten handles i. Hvis det for eksempel gjelder en handel i DAX-indeksen, er et kurspoeng lik med 1 euro, og pålydende verdi av hver kontrakt i skrivende stund utgjør ca. 10.600 euro.

Hvis man har en handelskonto med 25.000 kroner, og kjøper en dax-kontrakt til en verdi på ca. 100.000 (rundet ned for å gjøre det mer oversiktlig), så har man gearet sitt inntestående 4 ganger.

Handelsplattformen vil f.eks. kreve en margin, eller sikkerhet, på 1% av nominell verdi, som i dette tilfellet er 1.000 kroner. Hvis DAX faller 5% vil man ha tapt ca. 5.000 kroner. Det viktige her er at man skal passe på å ikke ta på seg for mye eksponering i forhold til hva man har på sin handelskonto. Hvis man har for mye fokus på hva man har til rådighet som margin, kan man enkelt gå i den fellen. Hvis man heller hadde kjøpt 10 kontrakter i DAX, vil man ha en eksponering på 1.000.000 kroner, og gearet inntestående 40 ganger. Marginen ville således utgjøre 10.000 kroner. Et fall i DAX på bare 2% vil si at man har tapt 20.000 kroner, og kontoen vil være i nærheten av å bli stengt.

Hvis man har flere åpne posisjoner på en gang er det ikke alltid like enkelt å finne ut hva samlet eksponering til enhver tid er. På mange handelsplattformer har man faktisk ikke mulighet til å se dette

direkte. Derfor kan det være greit å ha noen tommelfingerregler for hvordan du skal håndtere eksponeringen. Hvis man for eksempel har åpnet en rekke posisjoner med et marginkrav på 1%, som samlet sett har et marginkrav på 5.000 kroner, kan man raskt beregne dem samlede eksponering til $5.000/0,01 = 500.000$ kroner. En enkel regel er å legge til to nuller til marginkravet. Hvis man har åpne posisjoner i kontrakter med forskjellig marginkrav blir regnestykket vanskeligere, men ikke mindre viktig. En løsning på dette er å benytte seg av et Excel-ark og legge inn de åpne posisjonene, men dette tar tid og skal oppdateres fortløpende.

Hvor høy risiko man ønsker er i det store og hele opp til hver enkelt, men man bør sette opp bestemte beløpsgrenser og holde seg til dette. Det er i alle fall viktig at man har kontroll på hva man foretar seg når man anvender gearing i handlene sine.

Du kan lese mer om hva du risikerer ved [handel med gearing her](#).

3.1.2 Risikostyring i den enkelte handel

Mange av de beste daytradene har alle til felles at de aldri satser mer enn for eksempel 2-5% av midlene man har til rådighet i hver enkelt handel. La oss se på et eksempel på dette:

Hvis man har en handelskonto med 25.000 kroner risikerer man maksimalt 1.250 kroner hvis man har bestemt seg for å ikke risikere mer enn 5%. Hvis man kjøper en kontrakt i DAX med en nedrundet verdi på 100.000 (i eksempelet er 1 EUR = 10 NOK), skal man sette et stop loss på $1.250/10 = 125$ ticks (kurspoeng) à 10 kroner. Det betyr at hvis DAX faller mer enn $1.250/100.000 = \text{ca. } 1,25\%$, utløses stop loss.

Den tilhørende take profit/limit skal gjerne være høyere enn 125 ticks, slik at man i lengden tjener mer enn man taper når det ikke går som forventet. Med andre ord, forholdet mellom risk og reward skal være balansert.

3.2 Aksepter tapene, og la gevinstene løpe

I boken **"Børshandelens psykologi"** skriver den danske, tidligere hedgefund-forvalteren Lars Tvede, at trender har en tendens til å vare lenger enn man tror. Denne grunnleggende forståelsen av hvordan markedet oppfører seg kan være nyttig for mange amatørinvestorer før sparepengene investeres.

Når man ser på en aksje som har gått ned en lang stund, har man en tendens til å tenke *"Nå kan den ikke gå lenger ned, og nå må den snu snart"*. Så kjøper man aksjen og ser at markedet fortsetter nedover. Siden man tror man har kjøpt en aksje i et godt firma beholder man aksjen alt for lenge, og forstår ikke hvorfor markedet ikke har den samme oppfatningen som seg selv. Dermed kan tapene ende med å bli veldig store.

Rent menneskelig har vi noen ganger en tendens til å gjøre det motsatte av hva som optimerer mulighetene våre på markedet. Gevinster tas hurtig, og tapene lar vi løpe fordi vi håper markedet snur.

Daytraderen Tom Hougaard forklarte følgende til Finans.dk i et intervju:

"Du har to posisjoner i markedet. Den ene tjener deg 1.000 kr., den andre taper deg 1.000 kr. Du skal nå lukke en av dine posisjoner. Hvilken vil du lukke?"

I det samme intervjuet med Finans.dk vurderte Hougaard dessuten at 95% av alle mennesker tar gevinsten på 1.000 kroner, og lar den tapende posisjonen bli med et håp om at den snur til det positive. Når folk har tjent penger på en posisjon blir de rede for å tape det de har tjent. Hvis de taper penger blir de i stedet håpefulle, og beholder posisjonen.

De dyktigste traderne gjør det motsatte.

Når Tom Hougaard har kjøpt seg opp i en aksjeindeks, som for eksempel DAX, og markedet deretter stiger, så kjøper han mer. Jo mer det stiger, jo mer aggressivt kjøper han. Når han derimot taper på en posisjon, tar han tapet hurtigst mulig.

Den danske daytraderen Tom Hougaard blir intervjuet på CNN i perioden han jobbet for City Index. Senere sa han opp sin jobb for å handle for sine egne penger i stedet.

Hougaard jobbet i knapt 10 år som børsmegler i London, og her hadde han mulighet til å studere firmaets kunder. I alle disse årene analyserte han hvordan de beste og de dårligste kundene agerte, og han oppdaget flere fellestrekk hos de beste. Til dels var de gode til å ta tap raskt, og la gevinstene løpe. Videre så var de beste traderne alltid dem som handlet *med* trenden, i stedet for å satse på at trenden ville snu.

Det er svært menneskelig å ville satse på vendinger i markedet – eksempelvis å kjøpe en aksje når man mener den har nådd bunnen – men i praksis kan det være veldig vanskelig å forutse hvor bunnen er, mens det ofte er lettere å koble seg på en trend som bare ruller.

3.3 Forskjellige typer markeder

Overordnet sett er det to forskjellige typer marked: et marked i trend, opp eller ned, eller et marked som kjører sidelengs. Som nevnt tidligere er markeder som beveger seg sidelengs som regel det mest problematiske for en daytrader, fordi det er meget vanskelig å tjene penger i slike markeder. I eksempelet nedenfor ses et marked som beveger seg så å si sidelengs, og det er smartest å holde seg utenfor markedet. Det er fordi det kan være vanskelig å oppnå store nok bevegelser til at man kan tjene på det.

Denne formen for sidelengs marked refereres man ofte til som "konsolidering", og så snart man er klar over at markedet er inne i denne fasen bør man vente på at en ny trend starter.

Man kan også oppleve markeder med stor volatilitet, selv om det overordnet går sidelengs. Eksempel på dette ses nedenfor. Her er det snakk om en bølgende bevegelse opp og ned. Her kan markedet handles i begge retninger, ettersom det er tilstrekkelig profittpotensiale til at det kan la seg gjøre.

I et **trendende marked** bør man som hovedregel handle *med* trenden. Spesielt hvis bevegelsen i en bestemt retning er sterk og rask. I et sterkt trendende marked, hvor det kun er små rykk i den motsatte retning, er det nesten intet profittpotensiale ved å handle mot trenden. Derfor bør man holde seg til å gå med trenden. Nedenfor er det et eksempel på en 10-minuttersgraf i gullmarkedet med en tydelig nedadgående trend.

Et av de få tidspunktene hvor det kan gi mening å handle mot en pågående trend er hvis svingningene mot trenden er store. Da opplever man noen sykliske svingninger i motsatt retning av trenden. Som hovedregel er det imidlertid en god idé å ikke eksperimentere for mye med dette før man har fått en del erfaring som trader.

3.4 Psykologi i trading

Hvis man skal peke ut en av de viktigste grunnene til at daytradere feiler, så er det definitivt negative menneskelige følelser og kaoset det skaper. Når man sitter og følger markedene virker det djevelsk enkelt. Man skal bare kjøpe og selge på de riktige tidspunkter – hvor vanskelig kan det være?

I virkeligheten opplever selv gode tradere noen ganger at de taper, og det er heller ikke uvanlig at man taper 1 av 5 dager. Altså 20% av dagene. Har man et stort ego er det disse dagene man skal bruke litt ekstra tid på å håndtere. Noen tradere kjenner seg selv godt nok til at de vet når de bør stoppe og handle. Dette kan for eksempel være hvis de starter dagen med 2-3 tapende handler. Andre lærer hvordan de skal håndtere tapene, men det krever at man er bevisst over hvordan man blir påvirket av dem.

Det finnes en skole av tradere som prøver å gjøre tradingen sin tilnærmet helt mekanisk. Det gjøres ved å for eksempel sette opp regler for hvordan de handler, hvor stor innsats det skal være, og så videre. Det er disse traderne som ser ut til at har mest suksess. For eksempel kan man, som tidligere nevnt, bestemme

seg for at man aldri satser mer enn 3% av kapitalen man har tilgjengelig for handel. På den måten sikrer man seg mot å ta en uoverveid beslutning etter et stort tap

Å trade med suksess krever en god del tålmodighet, fokus og positiv holdning. Negative følelser kan være destruktive i forhold til å handle med suksess, og derfor bør man forstå disse følelsene fullt ut slik at man kan håndtere dem. De mest vanlige negative følelsene er:

- Frykt og grådighet
- Utålmodighet
- Likegyldighet
- Negativ innstilling
- Perfeksjonisme

Frykt medfører at vi føler oss paralyserte og gjør oss ute av stand til å gå inn i handler, selv når vi burde gå inn. **Grådighet** kan føre til at vi blir for lenge inne i handler hvor vi burde tatt gevinsten. **Utålmodighet** kan gjøre at vi handler for mye eller handler før vi burde handle.

Likegyldighet kan føre til at vinnende handler blir tapende, på grunn av at handelen ikke ble utført korrekt, og negativ innstilling er en av de aller verste motstandere. Man bør heller aldri handle hvis man er **sint**, **frustrert** eller av andre årsaker *ikke* er i stand til å **fokusere**.

Det er kanskje overraskende for noen at **perfeksjonisme** er med på denne listen. Men hvis man søker det perfekte innenfor trading, kan man komme i store problemer siden trading aldri har vært, og aldri kommer til å bli, en disiplin som alltid er perfekt. Tap forekommer for alle, men uten å kunne håndtere tapene vil man aldri kunne få en løpende profitabel inntekt som daytrader. De som streber etter perfeksjon endrer konstant sine strategier og leter hele tiden etter nye systemer i sin søken etter det perfekte. Derfor er det at mennesker med en perfeksjonistisk personlighet ofte ikke er gode tradere, med mindre de kan identifisere denne utfordringen og overvinne den.

I begynnelsen vil trading være en følelsesmessig berg og dalbane. Selv positive følelser etter å ha vunnet flere ganger på rad kan ha negative konsekvenser i form av overdrevet tro på egne evner.

Hvis man tror man kan forutse alt bør man få bakkekontakt så snart som mulig. Slik kan man komme tilbake til en situasjon der man kan vurdere markedene på en nøktern måte. Mange daytradere tar en kort pause etter de har fullført en vinnende handel, slik at "rusen" fra gevinsten ikke skal få innflytelse på senere handler.

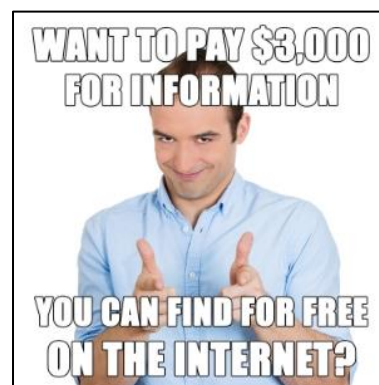
Trading handler i høy grad om å lære. Ikke kun om hvordan handelsplattformen fungerer eller hva indikatorene forteller, men også om disiplin, fokus og ha kontroll på sine følelsers innflytelse på beslutningene man tar. Det betyr også at man skal lære av sine feil – feil definitivt forekommer. Det er alltid noe nytt om markedene, og man skal derfor aldri slutte med å lære og prøve å tilegne seg ny viten. Hver eneste gang man taper en handel bør man stoppe opp og analysere hva som gikk galt. Endret markedet seg? Handlet man for aggressivt? Brøt man egne regler? Hvis man fortsetter denne læringsprosessen gjennom hele tradingkarrieren, har man en mye større sjanse for å oppnå suksess som daytrader.

3.5 Veien mot å bli en profesjonell trader

Formålet med denne e-boken er å gi deg mulighet til å komme i gang med daytrading, uten å gjøre de feilene mange andre har gjort før deg, samt gi deg mulighet til å ta de første skrittene på veien mot å bli en profesjonell trader. Boken er også for deg som kanskje allerede har overskudd i handlene, men ønsker å forbedre evnene og kunnskapen din på området. Uansett om du er nybegynner eller har erfaring, så oppfordrer vi deg til å melde deg på vårt nyhetsbrev på Daytrader.no. Da vil du ha mulighet til å delta i utdanningsforløp eller lignende vi tilbyr. På den måten kan du forbedre dine sjanser for å få suksess på markedet.

Selv om denne e-boken er en god start vil den beste formen for utdanning være den du får ved å følge markedene live. Vi vil derfor oppfordre deg til å registrere deg til en av handelsplattformene du finner på Daytrader.no, og dermed få førstehåndserfaring med å følge markedene og eventuelt foreta noen handler med en liten innsats for å se hvordan det fungerer. Ingen ting slår reell erfaring på markedene, men du må kombinere det med fortsatt søken etter viten om indikatorer og systemer. Det er helt sikkert at du kommer til å gjøre feil, og derfor er det viktig at eventuelle handler i begynnelsen foretas med minimal innsats.

Som daytrader bør man aldri slutte å lære, men man bør samtidig være oppmerksom på alle "Get Rich Quick"-artiklene og -seminarene som florerer på internett. Det er veldig mange tradingsystemer som ikke fungerer, og det er viktig å forstå at det ikke finnes en magisk indikator som kan forutse fremtiden. Imidlertid kan du med kombinasjoner av noen av de metodene vi har nevnt i denne e-boken, forbedre dine sjanser vesentlig for å gjøre en god trade med gevinst.

Din mulighet for suksess avhenger av innsatsen du legger. Det er mange fallgrøper underveis, og man skal jobbe fokusert for å oppnå sine mål. Derfor er man nødt til å bruke mye tid på å tilegne seg ny kunnskap og "trene" med små innsatser på et "live" marked. På Daytrader.no kan man begynne denne læringsprosessen ved å se på noen av de linkene og ressursene på siden, og eventuelt lese noen av de bøkene vi henviser til.

Historiene om Svend Egil Larsen og Tom Hougaard som har tjent millioner på daytrading, kan gi et realistisk bilde av muligheten for å oppnå en profitabel forretning som trader, bare man jobber hardt nok. Du kommer til å gå på noen smeller, og selv de beste traderne har dager der de taper. Der skal man være klar over hvis man for alvor ønsker å satse på daytrading. Det finnes neppe mange andre jobber der man ikke er sikker på at man har tjent penger når dagen er omme, og dette skaper noen helt spesielle utfordringer man skal håndtere. Hvis man er en person som ikke liker risiko, så skal man ikke trade.

Hvis man derimot klarer å se fordelene ved et høyt profittpotensiale, kombinert med en høy (men kontrollert) risiko, har daytrading et inntekstpotensiale som ligger lang over hva de fleste "normale" jobber kan tilby.

Lykke til på markedene!

Med vennlig hilsen,

Teamet bak Daytrader.no